

8. Дорн В. Метод Жак-Далькроза. М., 1912. – 8 с.
9. РГАЛИ. Ф. 962. Оп. 16. Д. 58.
10. РГАЛИ. Ф. 941. Оп. 4. Д. 45.
11. Россихина В.П. Н.Г. Александрова и ритмика Далькроза в нашей стране // Из прошлого советской музыкальной культуры. Сборник. М.: Советский композитор, 1982. Вып. 3. С. 238-270.
12. Бурцева М.Е. Ритмические игры. Для школ II ступени, пионерорганизаций и юн-секций клубов. Мелитополь: Промкомбинат, б.г. – 68 с.
13. Программы и методические записки единой трудовой школы. М.: Работник про-свещения, 1927. – 184 с.
14. Жизнь искусства. 1924. № 6.
15. ГАРФ. Ф. 7576. Оп. 28. Д. 4.

УДК 811.1/8

Захарова Н.В.
(Запоріжжя, Україна)

КУЛЬТУРНИЙ УНІВЕРСАЛІЗМ ПРИРОДНИХ МОВ

У статті розглядається питання зіставлення різних мов з огляду на їх універсальні та унікальні риси. Фольклорний текст тлумачиться як текст, який належить до нерозгорнутих форм втілення фольклорної свідомості, що репрезентують культурно значущі смисли як неподільне ціле.

Ключові слова: *зіставлення мов, універсалізм, фольклорний текст, лінгвокультурний феномен.*

В статье рассматривается вопрос сопоставления различных языков, принимая во внимания их универсальные и уникальные черты. Фольклорный текст, будучи продуктом лингвокреативной деятельности народа, исследуется в статье как вербальная форма репрезентации этнической ментальности.

Ключевые слова: *сопоставление языков, универсализм, фольклорный текст, лингвокультурный феномен.*

The article deals with the question of comparing languages and treats the folk text that belongs to non-unfolded forms of folklore consciousness' embodiment as a linguistic and cultural phenomenon, while elucidating the specific means through which the national and cultural components of its contents are verbalized in different languages. Such forms represent important cultural meanings as indivisible whole.

Key words: *comparison, universalism, folk text, linguistic and cultural phenomenon.*

Усе частіше в межах окремих лінгвістичних дисциплін з'являються інтегровані наукові теорії й холистичні підходи, згідно з якими знання про відповідні об'єкти включа-

© Захарова Н.В., 2011

ються в систему людського знання про Всесвіт і єдині космічні закони, що детермінують розвиток і функціонування будь-якої з частин пізнання. Незважаючи на протиріччя і, навіть, конфлікти, що інколи сколихують єдиний людський простір, сьогодні він характеризується цілісністю та взаємозв'язками, відкритістю до діалогу й прозорістю у розгортанні внутрішніх і зовнішніх процесів, толерантністю у сприйнятті інших народів і культуру та діалогічним способом життя.

Сучасний світ пронизана інтеграційними процесами. Він є полем розмаїття культур, плетивом міжнаціональних інтересів, дискурсом корінних народів та народів-мігрантів і, як такий, потребує діалогу. У той же час можна спостерігати певний парадокс: з одного боку, всі народи світу максимально зближуються за способом життя, побутом і культурою, і нагальною потребою життя людства стає «діалог етносів, культур і свідомостей» [1: 133–134], а з іншого, – загострюється національна чуттєвість. Однак уся історія мовознавства, філософії та інших наук свідчить про інтенсивні пошуки спільної інтернаціональної системи смислів та правил їх упорядкування для всіх мов і соціумів, універсальної мови мислення – *Lingua Mentalis* [2; 3].

У цьому процесі мова виступає в ролі своєрідного опосередкованого засобу, будучи вираженням ідеології як способу поняттєвого освоєння дійсності. Вона перебуває в нероздільній єдності з об'єктами пізнання, формує їх, є *tuba mirum* природи і найсуттєвішою й визначальною частиною людської особистості, вирішальним та основним чинником її поведінки, мислення, самоусвідомлення та ідентифікації себе серед собі подібних. Як і будь-якій іншій органічній системі, мові притаманне формування не шляхом складання цілого з частин, а шляхом конструювання цілим своїх власних частин на базі певних передумов [4: 322]. Пізнання мови – це одночасно й пізнання Людини, Мислення, Свідомості, Культури, Етносу, Соціум, Космосу й Універсуму.

Пріоритет цілісності в природі людської мови є фундаментальним положенням концепції В. фон Гумбольдта: „У мові немає нічого одиничного, кожен окремих її елемент виявляє себе лише як частина цілого” [5: 313–314] і О. О. Потебні: „Створення мови, починаючи з першої її стихії, є синтетична діяльність у точному розумінні цього слова, саме в тому розумінні, за яким синтез створює дещо таке, що не міститься в складових частинах, узятих окремо” [6: 179–180]. Послідовно розвиваючи ідею первинності цілого, вони відстоювали й єдність мовного розвитку та культурно-історичних процесів.

Мова визначає таксономію світу речей, вона ж уможливує формування царини ідей у ноосфері, тому, вочевидь, саме у глибинній сутності мови закладено настанову на виявлення цілісності та структуризованості світу, в якому живе людина, на підвищення рівня його організації, відмежування світу людини від сфери максимальної ентропії – Хаосу як праснови буття. Тим часом антиентропійна зорієнтованість людської мови зумовлює плекання того начала, на якому ґрунтується явище культури як «збільшеної психології індивіда», що їй притаманні величезні пропорції й розвиток протягом значного відрізка часу.

Культура – система, яка жодною мірою не є інстинктивною за своєю природою, має свою історію й не може бути створена *de novo* в кожному наступному поколінні. Мова – форма збереження культури, скарбниця культурних цінностей етносу та засіб їх трансляції в майбутнє. Вона презентує цілісний світогляд нації, поєднує матеріально-речовинне та ідеально-духовне і є чимось на кшталт «ключа до світу» [7: 300], відображаючи під-

свідомі інтуїції народу – свого носія – про навколишній світ, що знаходять своє місце в його мовній картині світу.

Національна свідомість будь-якого народу, пройшовши всі стадії еволюції, починаючи із виділення «рефлексивного начала» й «інтеграційних тенденцій» і закінчуючи стадіями «визначення» і «самореалізації» [8: 75; 9: 120], є результатом взаємодії культурно-історичних доміант розвитку української і німецької націй та презентує буття представників цих народів в процесі їх етнокультурного розвитку. Таким чином, крізь притаманні їм мовні та культурні форми український та німецький етноси певним чином розвивають і деталізують «загальний поняттєвий базис людства» [10: 321], на якому ґрунтуються людська мова, мислення і культура, в інших термінах – «єдиний когнітивно-семантичний континуум» [11: 31], «універсальний патерн культур» [12], тим самим визначаючи своє національне обличчя.

На думку В. М. Манакіна, „існування (все)загального концептуального базису, який у кожній мові має своєрідне втілення, свій дух і власне вербальне обличчя, є найбільш плідним для визначення еталону міжмовного порівняння (*tertium comparationis*)” [3: 75], бо саме на тлі загальної уніфікації більш чітко проступає національний склад буття і мислення. Адже, обираючи на величезній кривій можливих людських настанов і мотивацій якийсь певний сегмент, специфічні культурні риси, кожна окрема спільнота створює таким чином свою власну модель культури, національно-культурне буття, традиції і норми культурного розвитку.

З огляду на все вищезазначене, актуальним, на нашу думку, стає вивчення універсальних засад усіх природних мов, деякі з яких знайшли своє втілення в онтологічно синкретичних фольклорних текстах, що є складними колективними утвореннями і виражають думку не окремої людини, а цілої лінгвокультурної спільноти.

Фольклорні тексти, що належать до нерозгорнутих форм втілення фольклорної свідомості, репрезентують культурно значущі смисли як неподільне ціле, а контамінація у них культурного та вербального текстів у їх єдності, своєю чергою, забезпечує оригінальність відображення в їх структурі та семантиці наївної картини світу.

У свідомості представників фольклорного соціуму, об'єднаного традиційним способом життя і чіткою регламентацією всіх сфер, ритмічним переживанням життя в обрядах і ритуалах, існувала постійна потреба увесь час знов моделювати встановлену традицією картину світу, постійно повертаючись до “первинних образів”, що наповнює життєво важливий традиційний зміст. Під дією комплексного впливу цілої низки позамовних чинників, серед яких можна відзначити духовну культуру з її фольклорною свідомістю, колективним характером творчості та ідейно-естетичною макросферою, сформувалася особлива мовленнєва системність, яка акумулювала у своїй структурі коди різних семіотичних систем у вигляді особливим чином трансформованих мовних констант різних рівнів (семантичних, лексичних, фразеологічних, синтаксичних), які і стали важливими ознаками фольклорного тексту.

Художній синкретизм фольклорного тексту має жанрово зумовлені відмінності, тому кожен жанр фольклору має конкретний вид і тип взаємопроникнення його складників. Готова ж, естетично спеціалізована мовна форма, що має характер традиційного художнього канону, є основним результатом роботи фольклорної свідомості, формує смислове поле фольклорного тексту й одну з основних стилістичних рис і типологічних ознак

мови фольклору – традиційність, яка проявляється на всіх рівнях: від семантичного до композиційного.

Погоджуючись із В. С. Гусевим, традицію розуміємо як свого роду „метапоетичне знання, folklore у його етимологічному значенні” [13: 28]. Це обмежена кількість готових зразків, стійких синтаксичних і жанрово-композиційних прийомів, правил і умов створення текстів: ключові фольклорні слова й символічні образи, фольклорні формули, традиційний фольклорний смисл, традиційні зачини, епітети, типові місця, асоціативні парні словосполучення, порівняння та інші елементи поезики; текстові константи, серед яких можна виділити різні види етимологічного повтору слів, асоціативні рядки й композиційні блоки [14; 15], синтаксичний паралелізм і його модифікації, заперечне порівняння, традиційні синтаксичні схеми та сценарії, традиційні композиційні прийоми тощо.

Наслідкування первообразів традиції, чії дані об’єктивно й авторизовані колективом, на думку Г. І. Мальцева, „забезпечувало як індивідуальне самоусвідомлення особистості, так і культурний рух усього колективу” [16: 19]. Тому фольклорна традиція, хоч і передбачає запозичення й наслідування готового прикладу, однак не виключає й елементів нового, що є наслідком як процесу колективного „шліфування”, так і “вibraції тексту” [17]. Взаємодія статичної та динамічної й забезпечує творчу природу традиції, а фольклорному тексту – повноцінне художнє існування у вигляді варіантів. Адже варіювання – це не тільки природний спосіб існування фольклорного тексту, а й спосіб існування самої традиції, що має рухливий характер і водночас акумулятивність.

Фольклор виступає також як континуум колективної пам’яті. На першому етапі розвитку він містив моменти магії й навіть культу, але водночас в усній народній творчості можна було засвідчити стихійно-матеріалістичний погляд на навколишній світ, який людина змінює своєю діяльністю. У цих умовах, як це не парадоксально, відбувалося не усереднення індивіда, а “колективне самоусвідомлення особистості”, тому що визнання традиційної форми мало не примусовий, а органічний характер і повністю відповідало індивідуальним прагненням особистості. Таким чином, фольклорна традиція, одночасно представлена у двох іпостасях – як спосіб збереження й передачі від покоління до покоління набору готових, естетично оброблених форм і як смислове поле, “ідеальні центри”, що формують абсолютну естетичну дійсність фольклорного тексту. Більше того, вона зумовлює формування традиційного стійкого канону – особливої системи естетично маркованих мовних засобів, що забезпечують фольклорну сферу “готовою формою втілення життєвих вражень” [18: 33].

Таким чином, фольклорні тексти є дуже вдалим прикладом втілення вербалізованого досвіду і знань, накопичених певною лінгвокультурною спільнотою, синтезом духовно-індивідуального та культурно-історичного у світобаченні людини і народу. Найбільш значний слід у семантичній структурі цього типу тексту залишила міфологічна свідомість, специфічні риси якої (пріоритет колективних уявлень, ідея ізоморфізму, тотожності об’єктів, дифузійність свідомості, олюднення природи, сприйняття світу у вигляді гармонійно врівноваженої системи протилежних об’єктів, синкретизм і цілісність свідомості) реалізувалися в системі умовно-художніх прийомів і засобів фольклорного тексту.

Будь-який фрагмент буття предметного світу, відбитий в етнічній свідомості, потрапляє в аналогічний кругообіг могутності пізнання, внутрішньо аналогічних постійних зв’язків і стає життєвим символом-алегорією, що базується на художній експресії

сміслової перехідності. Зовнішні асоціації реального буття при цьому стають для етносу внутрішньою звичаєвою сутністю, а згодом і система інваріантних образів світу або певні абстрактні моделі, що описують загальні риси у баченні світу. Тому, досліджуючи фольклорні тексти будь-якого народу, можна вивчити особливості його світосприйняття, світовідчуття та світорозуміння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пищальникова В. А. Когнитивная лингвистика и межкультурная коммуникация / В. А. Пищальникова // Реальность, язык и сознание : Межд. межвуз. сб. науч. трудов. – М., Тамбов : Изд-во ТГУ, 2002. – Вып. 2. – С. 122–140.

2. Демьянков В. З. Ментальный язык / В. З. Демьянков // Краткий словарь когнитивных терминов / [Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрат і Л. Г. Лузина] ; под общей ред. Е. С. Кубряковой. – М. : Филол. ф-т МГУ, 1996. – С. 99–101.

3. Манакін В. М. До питання про “семантичні примітиви” в сучасній лінгвістиці / В. М. Манакін // Актуальні проблеми іноземної філології: Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. статей / відр. ред. В. А. Зарва. – Ніжин : ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2007. – Вип. 1. – С. 74–80.

4. Философский словарь [ред. И. Т. Фролова]. – [4-е изд.]. – М. : Политиздат, 1981. – 445 с.

5. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 398 с.

6. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня // Слово и миф. – М. : Правда, 1989. – С. 17–200.

7. Психология : словарь. – [2-е изд., доп.]. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

8. Ларцев В. С. Социокультурный генезис личности: Социально-философский анализ : научное издание / В. С. Ларцев. – К. : ООО Информ.-изд. фирма “Принт-Экспрес”, 2002. – 360 с.

9. Мофа С. О. Еволюція національної свідомості та її роль в умовах глобалізації / О. С. Мофа // Гуманітарний вісник Запорізької держ. інженерної академії. – Запоріжжя, 2003. – № 14. – С. 116–127.

10. Вежбицька А. Н. Язык. Культура. Познание / А. Н. Вежбицька. – М. : Рус. словари, 1996. – 416 с.

11. Манакін В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакін. – К. : Знання, 2004. – 326с.

12. Вежбицька А. Н. Понимание культуры через посредство ключевых слов / А. Н. Вежбицька : [пер. с англ. А. Д. Шмелёв]. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – С. 161–165.

13. Гусев В. Е. Русская народная художественная культура : теоретич. очерки / В. Е. Гусев. – СПб : СПИТМиК, 1993. – 110 с.

14. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка : (стилистика декорирования) : учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. “Иностр. яз.” / И. В. Арнольд. – [3-е изд.] – М. : Просвещение, 1990. – 301 с.

15. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – [2-е изд.]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 144 с.

16. Мальцев Г. И. Традиционные формулы русской народной необрядовой лирики: (исследование по эстетике устно-поэтического канона) / Г. И. Мальцев ; отв. ред. А. Ф. Накрылова ; АН СССР, Ин-т рус. лит. (Пушкинский дом) – Л. : Наука, 1989. – 165 с.

17. Чистов К. В. Вариативность и поэтика фольклорного текста / К. В. Чистов // История, культура, этнография и фольклор славянских народов. IX Международный съезд славистов. – М. : Наука, 1983. – С. 143–169.

18. Аникин В. П. Творческая природа традиций и вопрос о своеобразии художественного метода в фольклоре / В. П. Аникин // Проблемы фольклора. – М. : Наука, 1975. – С. 33–40.

УДК 811.161.3'367.622+811.161.2'367.622

Щасная Е.Д.
(Минск, Беларусь)

ДИНАМИКА НОРМ В БЕЛОРУССКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ (на примере существительных)

Дану статтю присвячено проблемі змін в лексичі та граматиці, котрі відбуваються на межі ХХ–ХХІ сторіч в білоруській та українській мовах. Розглядається динаміка норм, в тому числі тенденції заперечення спільних з російською мовою правил. Окремо наголошується вплив української мови на білоруську.

Ключові слова: білоруська, українська, динаміка норми, нова лексика, пуризм.

Данная статья посвящена проблеме изменений в лексике и грамматике, происходящих на рубеже ХХ–ХХІ столетий в белорусском и украинском языках. Рассматривается динамика норм, в том числе и тенденции отрицания общих с русским языком правил. Также отмечается влияние украинского языка на белорусский.

Ключевые слова: белорусский, украинский, динамика норм, новая лексика, пуризм.

This article is devoted to problem of changes in grammar and vocabulary which happens during ХХ–ХХІ centuries in Belarusian and Ukrainian languages. There is analyzing the dynamics of norms, tendencies of negation common with Russian language rules. Besides, the influence of Ukrainian language on Belarusian marks.

Key words: Belarusian, Ukrainian, dynamics of norms, new vocabulary, purism.

В современных белорусском и украинском языках на рубеже ХХ – ХХІ столетий отмечается обновление лексического состава, динамика в грамматике и словообразовании. Данные процессы во многом обусловлены поликультурностью и глобализацией общественной жизни, влиянием СМИ на языковую ситуацию, демократизации литературного языка.

© Щасная Е.Д., 2011